

سلفیت جهادی در کردستان عراق

تألیف

دکتر علیرضا وحید و علی تلحین

معاونت پژوهش و تولید علم

دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی

مؤسسه چاپ و انتشارات

۱۳۹۶

سرشناسه	: وحید، علیرضا و گلچین، علی
عنوان و نام پدیدآور	: سلفیت جهادی در کردستان عراق / تألیف علیرضا وحید و علی گلچین
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی، موسسه چاپ و انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۵ ص. ش ۳۹۴
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
موضوع	: سلفیه -- عراق -- کردستان
موضوع	: Salafiyah -- Iraq -- Kurdistan
موضوع	: امنیت ملی -- ایران -- کردستان
موضوع	: National security-- Iran-- Kurdistan
موضوع	: کردستان (عراق) -- تاریخ -- قرن ۲۰م.
موضوع	: Kurdistan (Iraq: Province) -- History -- 20th century
شناسه افزوده	: دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی. معاونت پژوهش و تولید علم
شناسه افزوده	: دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی. موسسه چاپ و انتشارات
رده بندی کنکره	: BP ۲۳۸/۵/۳ اس ۱۱۰۶
رده بندی دیویی	: ۱۱۰۰۱۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۰۳۱۹

مشخصات

عنوان: سلفیت جهادی در کردستان عراق

تألیف: دکتر علیرضا وحید و علی گلچین

ناشر: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

بها: ۱۴۰,۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۸۵-۲۴-۵

«تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلی یا جزئی به هر صورت (چاپ،

فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.»

تلفن: ۲۲۴۶۹۷۳۹

تهران: صندوق پستی ۱۴۳۸-۱۶۷۶۵

فهرست مطالب

۳	 مقدمه ناشر
۷	 پیشگفتار

فصل اول:

گرایش‌های سلفیت از مصر تا کردستان عراق

۱۵	 سلفیه متقدم
۱۶	 سلفیه متأخر (اخوان المسلمین تا قطبی‌ها)
۱۸	 بانو فلسفی سید قطب
۱۹	 حرفت‌شناسی سید قطب
۲۰	 رویکردی اجتهادی سید قطب
۲۲	 سازمان‌های سلفی جهادی اولیه
۲۵	 سازمان‌یابی سلفیه جهادی متأخر
۲۸	 اصول عام سلفیت تکفیری
۲۹	 انواع سلفی‌گری
۳۰	 گرایش‌های عمده سلفیت
۳۱	 زمینه‌یابی سلفیت جهادی در اقلیم کردستان قبل از سقوط بعث
۳۶	 زمینه‌یابی سلفیت جهادی در اقلیم کردستان بعد از سقوط بعث تا تشکیل داعش
۳۷	 خوانش جهادگرایی در کردستان عراق (پیش از ۲۰۰۳)
۳۹	 خوانش جهادگرایی در کردستان عراق (پس از ۲۰۰۳)
۴۰	 ویژگی‌های سلفیت جهادی کردستان عراق (از شورش قومی تا تک‌برگ‌ها)

فصل دوم:

القاعده در کردستان عراق

۴۳	 مقدمه
۴۵	 چه کسانی را می‌توان القاعده نامید؟
۴۹	 ظهور سازمان‌های اسلامی در اقلیم کردستان
۵۱	 سرآغاز ظهور جریانات اسلامی افراطی‌گردد
۶۳	 کردستان عراق و سازمان القاعده

مرحله اول (آغاز) تا ۲۰۰۱.....	۶۷
مرحله دوم: ۲۰۰۱ - ۲۰۰۳.....	۸۵
مرحله سوم: ۲۰۰۳ - ۲۰۰۸.....	۹۶
آینده تشکیلات القاعده در کردستان.....	۱۱۱
نتیجه گیری.....	۱۱۵

فصل سوم:

پیامدهای امنیتی سلفیت جهادی کردستان عراق در ایران

پیشینه حرکت های مذهبی مرکز گریز در کردستان ایران.....	۱۲۱
جریان سنانی سیاسی اهل سنت کردی ایران.....	۱۲۳
پیوند اسلام سیاسی کوردستانی عراقی و ایرانی.....	۱۲۵
ساختار تشکیلاتی سنانی اسلام و القاعده در ایران.....	۱۲۹
گروه کتائب.....	۱۲۹
گروه کتیبه صلاح الدین.....	۱۳۰
گروه توحید و جهاد.....	۱۳۱
گروه عثمان شفیق.....	۱۳۳
جمع بندی.....	۱۳۵
علل زمینه ای و روندی.....	۱۳۵
علل سیاسی و اجتماعی.....	۱۳۶
علل روانی و فرهنگی.....	۱۳۷
نتیجه گیری.....	۱۳۷
منابع و مأخذ.....	۱۴۱

پیشگفتار

شکل گیری، جریانات اسلام سیاسی در دهه های میانی قرن بیستم در مصر و سایر کشورهای اسلامی را می توان سرآغاز تولد موج فراگیری از سلفیت جهادی دانست که با تکیه بر ذات حق پنا رانه خود باعث ایجاد موج عظیمی از تفرقه و بی سامانی در کشورهای اسلامی و نیمه های برای ورود کشورهای فرامنطقه ای در دنیای اسلام و به ویژه خاورمیانه و شمای افغان گردید. اندیشه های سلفیت که ابتدا در تحرکات جمعی از مبارزین مصری تحت عنوان جریان اخوان المسلمین نشو و نما یافت با رجوع به فتاوی جریان تندرو اهل سنت و آموزه های محمد ابن حنبل و متأخرینی نظیر ابن تیمیه، محمد عبدالوهاب و سید قطب ستیزه جوی علیه مسلمانان و پیروان سایر ادیان و مذاهب را صورت بندی کرده و صدمات عظیم سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را بر پیکره دنیای اسلام وارد آوردند. آیین سلفیت که مبتنی بر رفع عقلانیت در فضای گفتمان سیاسی و مذهبی جهان اسلام بنا شده با حربه تکفیرگری سایر مسلمانان و غیر مسلمانان چهره خشن و هراس گونه ای از اسلام نمایش می دهد که دنیای متمدن امروزی از آن دچار وحشت و نفرت شده و پارادایم اسلام هراسی را که اندیشه سازان غربی مدت ها دنبال جانمایی آن در میان تهدیدات علیه بشریت بودند را دچار مقبولیت عامه ساخت. سلفیت که بعد از حمله شوروی سابق به افغانستان تحت عنوان جهاد با کمونیسم و الحاد به عنوان پشتیبان و تأمین کننده نیروی رزم به کار شناخته می شد در پسا نبرد با شوروی، دارای ذخیره نیرویی و عقیدتی گردید که سرشار از غرور نبرد با

یکی از دو ابر قدرت دنیا سودای بزرگ‌تری را در سر پروراند و آن ایجاد خلافت بزرگ اسلامی با محوریت سازمان القاعده در سراسر جهان بود. از دیگر سو ورود رهبران سلفی القاعده در بازی نبرد و رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای باعث جسور شدن تشکیلات مذکور و نیز استفاده ابزاری این کشورها از القاعده گردید. مشی تندروانه و جهادی سلفیت متأخر و به تبع آن القاعده باعث گردید تا جریانات اسلامی در اقصی تاط جهان اسلام دچار تشتت و انشعاب گردیده و بخشی از نیروهای آنان به سمت ریاضات تندرو وابسته به القاعده سرازیر شود. اندیشه سلفیت و به‌ویژه نوع جهادی آن که در تبیین تفسیر تکفیری از آن یاد می‌شود پدیده‌ای چند جانبه و فراگیر است که بر اساس تصانیف موجبات آشوب و بی سامانی را در جغرافیای اسلامی به همراه داشته است. این پدیده از منظر فرهنگی صورت رحمانی و تعامل گرای اسلام را خراشیده و یک گفتمان را بر جهان اسلام تحمیل کرده است که ارزش‌های اسلامی را از بین برده و به نام اسلام، قتل و ستار، جابر و دهشت افکنی در بین مردم را تقدیر می‌کند. به نحوی که در رقابت بین گفتمان‌های دینی دنیای غیر اسلام که نفوذ اسلام را در کانون‌های سیاسی و مذهبی و اجتماعی با حمایت و نگرانی دنبال می‌کرد در صدد برآمده و البته توانست با استفاده از ابزار رسانه و امثالهم، آن صحنه‌ای وحشت آفرین را در بین قرائت‌های منطقی و معتدل اسلامی بلند کرده و مخاطبان خود را به این قناعت برساند که صدای تکفیری‌ها تنها صدای اسلام است و باید از توسعه و گسترش آن در جوامع غربی بر حذر بود. در بعد اجتماعی تکفیرگرایان ساختار متوازن جهان اسلام را بر هم زده و انواع آسیب‌ها، جنگ، ویرانی، بی خانمانی، قتل و غارت را بر جغرافیای انسانی جهان اسلام تحمیل نمود. مجموع این پدیده‌های بر هم زننده نظم اجتماعی باعث شده تا ناامیدی، نارضایتی و بدبینی در بین کشورهای اسلامی شکل بگیرد. از لحاظ روانی شیوع این پدیده ویرانگر موجبات شکل‌گیری نگرانی، استرس، دغدغه‌های

گونگون و عدم توازن‌های روانی و مرگ و میرهای گسترده و فروپاشی خانواده مسلمانان را به دنبال داشته باشد. تروریسم تکفیری در ابعاد اقتصادی نیز ساحت مالی کشورهای اسلامی را تحت شعاع گسترده خویش قرار داده است. فرو ریختن بنیان اقتصادی کشورهای اسلامی، بر هم زدن امنیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری از این جمله است. ذخایر عظیم طبیعی کشورهای اسلام را که بایستی صرف توسعه کشورهای اسلامی می‌شد امروزه برای مقابله با مسلمانانی که دچار افراط و بدفهمی از اسلام و لوازم آن شده‌اند، به کار گرفته می‌شود. ساختار اقتصادی کشورهای اسلامی مثل سوریه، عراق، افغانستان و ... من به گونه‌ای آسیب دیده‌اند که دهه‌ها زمان می‌برد تا به جای قبلی خود بازگردند. در کنار این‌ها ساختار امنیت کشورهای اسلامی دستخوش تغییرات جدی شده و اثرزنی امنیتی دولت‌های اسلامی و از جمله جمهوری اسلامی ایران مصروف مقابله با جریانی شده است که جز تکفیرسم چیزی بر جهان اسلام اضافه نکرده است. تروریسم جهادی تکفیری به نام اسلام موجبات اغتشاش وسیع در محیط‌های امنیتی جغرافیای جهان اسلام را پدید آورده و نیروهایی را که باید در خدمت ثبات و پایداری جهان اسلام باشند درگیر کرده و فرسوده نموده است. نتیجه این می‌شود که اگر روزی هانتیگتون از گسل‌های تمدنی و به‌ویژه نزاع تمدن اسلامی و غرب سخن به میان می‌آورد بخش نابخرد اسلام‌ارایی در دست غربی‌ها شد تا نزاع بین تمدنی هانتیگتون به جنگ درون تمدنی اسلامی تبدیل گردد.

مطالعه روند شکل‌گیری و انحراف در گروه‌های اسلامی که دهه‌ها در بیش‌تر موارد با نیت نهضتی و رهایی بخش تشکیل شده و بعد از آن نوک اسلحه خود را به سمت دیگر مسلمانان نشانه رفته‌اند از اهمیت به سزایی برخوردار است. فراز و فرود جریان‌ات اسلامی که اتفاقاً برخی از آن‌ها با هدف آزادی سرزمین‌های اسلامی از استعمار نظام سلطه و حکام جائر شکل گرفته‌اند، بایستی اندیشه ورزان مذهبی، سیاسی

و امنیتی را با هدف آسیب‌شناسی این جریان‌ات گردهم آورده و برای چاره‌اندیشی راجع به این پدیده بنیان افکن به تکاپو افتاد. کتاب حاضر در همین راستا به رشته تألیف درآمده و در صدد است تا با بررسی تاریخی شکل‌گیری سلفیت جهادی در کردستان عراق، به بیان دلایل و عوامل انحراف در یک جریان اسلام‌گرای سنی و تبدیل شدن آن به محملی برای رشد و نمو جریانی سلفی تکفیری بپردازد.

جریان اسلام‌گرای کردستان عراق از جمله جریان‌ات اصیل و دارای اندیشه‌های اسلام‌ساز است که از نیمه دوم قرن بیستم برای رهایی مردم کردستان عراق از ظلم نظام کمونیستی حاکم بر عراق و در پی اتحاد روحانیت سنی این منطقه در ۱۹۷۸ یک گروه اسلامی ملی (نا یوناسم کردی) و مذهبی به نام حرکت رابطه اسلامی را شکل دادند. گروهی که بعدها به حرکت اسلامی کردستان عراق تغییر نام داده و در اوایل پیروزی انقلاب اسلامی با حمایت‌های مادی و معنوی جمهوری اسلامی ایران ایجاد و توسعه یافت و به عنوان بخشی از سلفیت نهضت، بهادهای امنیتی و نظامی کشورمان علیه رژیم بعثی عراق و نیز ایجاد موازنه، تعادل، یاسی در قبال سایر گروه‌های معارض کرد عراقی به کار گرفته شد. اما بعدها و با منع واگذاری حکومت محلی کردستان به نیروهای معارض با بعث و نیز پس از سقوط نظام همدام، یکی از کانون‌های سازماندهی عناصر تروریستی تکفیری تبدیل شده و در سال ۲۰۰۳ و همزمان با حمله آمریکا به عراق، بخش تکفیری این حرکت با ورود به شهرهای مختلف استان‌های کردستان و کرمانشاه موجبات شکل‌گیری هسته‌های تروریستی تکفیری در نوار مرزی غرب و شمال غرب کشورمان شد. عوامل متعددی موجبات پیوند بین این گروه و جریان‌ات جهادی افغانستان به‌ویژه القاعده گردید و موجب شد تا بخش‌هایی از این گروه از کنترل خارج شده و زمینه‌های رشد جریان سلفی جهادی در کردستان عراق و آسیب‌پذیری امنیت منطقه غرب و شمال غرب کشورمان را فراهم آورند. حضور و

فعالیت بخش‌های معتدل و جهادی حرکت اسلامی کردستان عراق در استان‌های کردنشین ایران به‌طور خزننده‌ای سبب پیوند بخشی از اهل سنت تندرو کردی ایران با سلفیت جهادی و نضج‌گیری مشی تکفیری در بین این قشر از جامعه کردهای اهل سنت ایران گردید. اوج ارتباط اکراد سنی ایرانی با جریانات جهادی کردستان عراق به زمان سقوط حزب بعث و ورود نیروهای آمریکایی به عراق بر می‌گردد که در سال ۲۰۰۳ با همکاری نیروهای اتحادیه میهنی کردستان عراق، اقدام به بمباران مقرهای گروه حرکت اسلامی کردستان عراق در استان حلبچه نمودند و موجبات فرار عناصر عمدتاً تندرو عراقی و غیر عراقی، سمت شهرهای کردنشین ایران را فراهم آورد. این عناصر با حضور در مناطق کردنشین ایران اقدام به برگزاری کلاس‌های آموزشی برای عناصر تندرو ایرانی نموده و به‌طور پنهان هسته‌های اولیه جریانات تکفیری را در استان‌های غربی و شمال غربی کشورمان پایه‌گذاری کردند و برای اولین بار تعداد قابل توجهی از کردهای اهل سنت ایران را برای برداشتن اشکال گران در عراق و افغانستان روانه این کشور کرده و اکثرأ طی عملیات‌های انتحاری به هلاکت رسیدند و بخش‌هایی از آنان نیز پس از کسب آموزش‌های نظامی و عقیدتی با تفکر کفیر و جهادی به کشورمان بازگشتند. با تجاربی که عناصر ایرانی متأثر از کردهای عراق فراگرفته بودند به تدریج عوامل ایرانی سلفی جهادی به سازماندهی بومی نیروهای خودشان پرداخته و نیز با خروج بخشی از عناصر کرد عراقی از کشورمان، در سال‌های ۱۳۷۶ به بعد سلفیت جهادی در کردستان ایران به مرحله سازماندهی رسیده و توانست هسته‌های متعددی را در استان‌های کردستان، کرمانشاه و آذربایجان غربی سازماندهی و وارد فاز درگیری و اقدامات ایذایی با نظام جمهوری اسلامی ایران گردد، که تبعات جانی و مالی فراوانی را بر این استان‌ها تحمیل نمود. علی‌رغم عینیت یافتن فعالیت‌های تروریسم تکفیری در مناطق کردی ایران متأسفانه ادبیات و متون علمی اندکی در این زمینه موجود بوده و

اقدام پژوهشی خاصی در این راستا انجام نشده است. کتاب حاضر با رویکرد پژوهش کیفی در صدد است که مساله سلفیت تکفیر جهادی را در کردستان عراق مورد مطالعه قرار داده و تأثیرات بسط تکفیرگرایی در کردستان عراق بر اکراد جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار دهد.

کتاب از سه بخش و با کیفیت روشی و محتوایی مختلفی سازماندهی شده است. فصل اول آن به بررسی کلیاتی راجع به سلفیت و انواع آن، ورود جریان اسلام‌گرایی تشکیلاتی به عراق و شمال این کشور، تاریخچه جریان اسلامی سیاسی در اقلیم کردستان عراق، ویژگی‌های آن و روند پژوهی این جریان تا مقطع فعلی است که حاصل انجام یک دوره پژوهشی است و توسط مترجمین کتاب در اقلیم کردستان انجام گرفته است. البته بخش‌هایی از آن به‌ویژه در قسمت روند نگاری گروه حرکت اسلامی دارای همپوشانی‌هایی با بخش دوم است. نکته حائز اهمیت فصل اول این است که با نگاهی امنیتی و متکی بر جامعه‌شناسی امنیتی نگاشته شده است.

فصل دوم کتاب ترجمه آزاد کتاب شکل‌گیری القاعده در کردستان عراق که به قلم یوسف گوران از محققین کرد عراقی است. در فصل دوم ویرایش اساسی در درون متن توسط مؤلفین انجام گرفته و با توجه به نگاه گذرای نویسنده اصلی به برخی از وقایع و حوادث شکل‌گیری القاعده در کردستان عراق و نامفهوم بودن آن برای پژوهشگران ایرانی سعی شده است تا در پاورقی‌های نسبتاً مفصل به کالبد شکافی حوادث پرداخته و متن اصلی را تکمیل نمایند.

فصل سوم نیز حاصل پژوهش مؤلفین راجع به تأثیرگذاری جریانات سلفی جهادی کردستان عراق بر شکل‌گیری هسته‌های تکفیری در استان‌های غرب و شمال غرب ایران است که به‌طور مفصل به بررسی تأثیرات پیش گفته در جغرافیای امنیتی منطقه غرب ایران پرداخته است.

با این که جمع‌آوری و تدوین یک متن قابل اعتنای دانشگاهی راجع به روندشناسی سلفیت جهادی در ایران و کردستان عراق دشوار بوده و به سختی می‌توان منابع مطمئن و دارای سندیت کافی در این زمینه به دست آورد اما در این کتاب تلاش شده تا با تجمیع دو رویکرد عراقی و ایرانی به مسأله سلفیت کردی ایرانی و عراق به یک جمع‌بندی قابل ارائه به محافل دانشگاهی کشورمان برسیم. مصاحبه‌های انجام شده با زحمت فراوان ولی با شخصیت‌های مطلع در خصوص موضوع کتاب انجام شده است. با این وصف، انجمن هرگونه نقد خوانندگان گرامی بوده و صمیمانه از آن استقبال می‌کنیم.

دکتر علیرضا وحید و علی گلچین

پاییز ۱۳۹۶